

Лутій Д. Г.

аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВСТАНОВЛЕННЯМ АБО ПОШИРЕННЯМ ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ

Організована злочинність завдає шкоди ефективності будь-якої демократичної чи економічної системи. Її існування відображає інституційну неспроможність держави і має потенціал впливати на ключові аспекти легальної економічної діяльності, зрештою підриваючи довгостроковий розвиток будь-якого суспільства. Її сила, а також вплив на легальну економіку ґрунтується на розгалуженій зовнішній співучасті, тобто на дедалі тісніших відносинах між організованими групами та державними службовцями, такими як національні або місцеві політики та державні управлінці. Завдяки розвитку таких мереж організована злочинність стала дуже поширеною та повністю інтегрована в повсякденне соціально-економічне та політичне життя і не лише України, а й багатьох країн світу.

Проблемним аспектам виявлення та розслідування діяльності злочинних організацій та спільнот останніми роками приділяється увага і теоретиків, і практиків наук кримінального права (А.О. Нікітін, Т.В. Шевченко), кримінального процесу (В.В. Єфімов, Д.Б. Санакоєв, С.В. Ткаченко), криміналістики (А.М. Рубель, Д.В. Чурилов), оперативно-розшукової діяльності (В.В. Малюк, В.В. Копаєв) та інших наук.

Серед останніх досліджень виокремлюємо праці С.М. Тундаєва [1] та В.С. Піцика [2], у яких, зокрема, визначено фактори впливу, принципи та складові елементи оперативно-розшукової протидії діяльності злочинних спільнот та осіб, що перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу; виявлено недоліки правового регулювання та напрацьовано пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства; надано оперативно-розшукову характеристику діяльності злочинних спільнот та осіб, що перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, охарактеризовано основні її елементи; запропоновано шляхи оптимізації оперативно-розшукової протидії діяльності злочинних спільнот та осіб, що перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу задля нейтралізації такого їх впливу на криміногенну ситуацію у державі; виокремлено напрямки та ефективні інструменти міжнародного поліцейського співробітництва з питань протидії діяльності осіб, що перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу та ін. [1; 2].

Водночас, аналіз робіт вказаних та інших вчених показав, що проблематиці, пов'язаній із встановленням або поширенням злочинного впливу у суспільстві, зокрема й особами, які перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу (у т.ч. у статусі «вора в законі»), увага приділялась фрагментарно, що потребує поглибленого дослідження.

Так, задля посилення інституційної спроможності держави протидіяти діяльності злочинних угруповань, у 2020 році вітчизняний законодавець запропонував криміналізувати злочини, пов'язані, зокрема, із встановленням або поширенням злочинного впливу [3]. Відповідно, на сьогодні такі дії розглядаються як самостійний злочин та обґрунтована підстава для оголошення підозри.

Водночас, аналіз слідчо-судової практики показує, що наявні кваліфікуючі ознаки, визначені ст. 255-1 КК України, є недостатніми, що зумовлює занижений рівень доказової бази та фактичну відсутність обвинувальних вироків. Виняток складають лише ті, де укладаються угоди зі слідством про визнання винуватості. У іншому разі досудове розслідування є тривалим та безперспективним.

На особливу увагу заслуговують питання виявлення та документування ознак вчинення цього кримінального правопорушення особами, які перебувають у статусі суб'єктів підвищеного злочинного впливу, у т.ч. у статусі «вора в законі», які встановлюють або поширюють злочинний вплив у місцях позбавлення волі.

Так, доволі складним для доказування є сам «злочинний вплив», що, на думку законодавця, полягає у: 1) сприянні; 2) спонуканні; 3) координації або 4) здійсненні іншого впливу на злочинну діяльність; 5) організації або безпосередньому розподілі коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності [3]. Не менш складними для доказування є і такі ознаки суб'єкта цього злочину як його авторитет, інші особисті якості чи можливості [3], що детермінує відповідні проблеми досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 255-1 КК України.

Проведений нами аналіз судових вироків за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 255-1 КК України дозволив виокремити вказані проблемні питання та запропонувати типові алгоритми (напрямки) доказування вказаних ознак, що може підтверджуватись такими фактами:

1) наявністю у особи злочинного прізвиська (підтверджується протоколами допиту свідків та потерпілих, протоколами за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування, протоколами вилучення речових доказів («прогонами», іншими записами, у т.ч. такими, що містяться у листуванні між підозрюваними засобами стільникового зв'язку з використанням месенджерів, тощо); 2) наявністю у особи судимостей за тяжкі та/або особливо тяжкі злочини (підтверджується відповідними даними за результатами спеціальних перевірок); 3) підтриманням особою злочинських традицій (невиконання умов утримання та

відбування покарання, наприклад визначених у ст. 10 Закону України «Про попереднє ув'язнення», злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи (наприклад, порушення вимог Кримінально-виконавчого кодексу України), наявність відповідних матеріалів про результати вжиття заходів стягнення адміністрацією установи, протоколи освідчування, судові лінгвістичні семантико-текстуальні експертизи, тощо); 4) призначення особи «смотрящим» (за містом, камерою, виправною установою, тощо) (протоколи огляду місця події, допиту свідків, протоколи за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій у місцях тимчасової ізоляції, протоколи обшуків, тощо) та подальше призначення такою особою інших «смотрящих» за меншими об'єктами, що входять у сферу впливу (протоколи за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій, протоколи обшуків, судові лінгвістичні семантико-текстуальні експертизи, тощо); 5) присвоєння особі статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема «вора в законі» за результатами т.зв. «злочинської сходки» (протоколи огляду місця події, допиту свідків, протоколи за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій у місцях тимчасової ізоляції, протоколи обшуків, тощо) та подальше призначення такою особою інших «смотрящих» за меншими об'єктами, що входять у сферу впливу (протоколи за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій, судові лінгвістичні семантико-текстуальні експертизи, тощо).

Вказані факти, у разі їх виявлення та належної фіксації (документування), можуть бути підтвердженням здобуття особою поваги та авторитету серед засуджених як особи, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у т.ч. «вора в законі» [4]. Подальше порушення режиму утримання, застосування заходів стягнення адміністрацією установи, а також притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення злісної непокори вимогам адміністрації виправної установи, в тому числі порушення розпорядку дня, зберігання заборонених предметів, невиконання законних вимог адміністрації установ виконання покарань, може свідчити про укріплення авторитету серед осіб негативної спрямованості, які утримуються у виправних установах [5].

Факти поширення злочинного серед засуджених, які утримуються у місцях тимчасової ізоляції, підтверджуються, зокрема, виконанням особою таких функцій: 1) прийняттям на себе всієї повноти неформальної влади на території місця тимчасової ізоляції; 2) контроль за дотриманням загальновизначених правил поведінки у відповідності до «злочинських законів» та забезпечення дотримання їх особами, які утримуються у місцях тимчасової ізоляції; 3) визначення довірених осіб/особи, яка користується авторитетом серед інших осіб, які утримуються у місці тимчасової ізоляції, та має значний вплив на них, «смотрящим» за відповідним об'єктом (режимним корпусом, камерою, бараками); 4) організація схеми злочинної діяльності особами, які утримуються у місці тимчасової ізоляції; 5) збір та розподіл коштів, у т.ч. здобутих злочинним шляхом, серед осіб, які утримуються у місці тимчасової ізоляції, забезпечення

наповнення т. зв. «злочинського общака»; 6) організація азартних ігор на території місця тимчасової ізоляції з метою наповнення т. зв. «злочинського общака». При цьому, частина зібраних коштів передається за межі установи для підтримання функціонування кримінального елементу на волі, а інша частина залишається у особи з метою фінансування витрат із поширення свого злочинного впливу та авторитету на території установи; 7) забезпечення постачання на територію установи заборонених предметів та речей (наприклад, тютюнових виробів, продуктів харчування, засобів зв'язку); 8) ведення т. зв. «бухгалтерії» з відображенням усіх надходжень до «злочинського общака», відповідних витрат, продуктів харчування, тютюнових виробів, чаю, засобів зв'язку; 9) вирішення спорів між особами, які утримуються у місці тимчасової ізоляції, з позицій дотримання «злочинських законів», «понять», виступаючи в ролі «мирового судді», визначення обґрунтованості претензій, прийняття рішень про необхідність покарання та його виду.

Наведене може вказувати, серед іншого, й на те, що існує висока ймовірність налагодження корупційних зв'язків зі співробітниками пенітенціарної служби, які сприяли злочинній діяльності вказаних осіб або приховували протиправну діяльність, або ж брали безпосередню участь у вчиненні таких кримінальних правопорушень [6].

Отже, з метою якісного виявлення та розслідування фактів встановлення та/або поширення злочинного впливу у суспільстві, зокрема у місцях позбавлення волі (ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань) особами, які перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі», доцільним є використання усього наявного комплексу слідчих (розшукових) дій, передусім негласних, на підставі пропонованого нами типового алгоритму дій оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України у співпраці з оперативними підрозділами Державної кримінально-виконавчої служби України.

Список використаних джерел:

1. Тундаєв С.М. Теоретико-правові засади оперативно-розшукової протидії діяльності злочинних спільнот та осіб, що перебувають у статусі підвищеного злочинного впливу. *Дис. на здобуття наук. ступеня д. ф. за спец. 081 – Право (Галузь знань – 08 Право)*. Дніпровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2024. 268 с.
2. Піцик В.С. Організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової протидії діяльності злочинних спільнот та осіб, що перебувають у статусі підвищеного злочинного впливу. *Дис. на здобуття наук. ступеня д. ф. за спец. 081 – Право (Галузь знань – 08 Право)*. Дніпровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2024. 237 с.
3. Кримінальний кодекс України : Закон від 5 квітня 2001 р. № 2341–ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № № 25–26. Ст. 131 (зі змінами).
4. Вирок Черкаського районного суду Черкаської області у справі від 16.06.2022 № 1-кп/707/75/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104785032>.
5. Вирок Галицького районного суду м. Львова у справі від 31.05.2022 № 1-кп/461/433/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104539968>.
6. Звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності – SOCTA Україна (2019-2022). Київ: ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 113 с.